

Els tres móns de Joan Amades

Jan Grau

Introducció

El fet de pensar que Joan Amades vivia tres móns simultànis i aparentment distanciats es deu principalment a les sensacions i reaccions que l'Amades m'ha provocat en tres etapes marcades de la meua vida. Tres sensacions també aparentment distanciades fins que m'he adonat que formaven part d'un tot indestruable.

En primer lloc, Joan Amades em va provocar curiositat, una tafaneria que augmentava constantment en llegir els seus escrits, endinsar-me en les seves publicacions em permetia descobrir un món que només coneixia a miquetes i que en parlar-ne amb els meus avis se'm feia pròxim de cop. De fet, qui em va descobrir l'Amades va ser el meu avi, que per tenir-me entretingut, a estones es dedicava a nodrir la meua imaginació de rondalles i llegendes, moltes d'elles tretes dels llibres de l'Amades que hi havia a casa. Més tard, després en llegir aquests llibres, hi vaig retrobar moltes de les històries que m'havia explicat l'avi, així com també hi reconeixia cançons que sovint cantava l'àvia. A més i per descomptat descobria moltes altres coses noves que alimentaven la meua imaginació.

La segona sensació va ser d'irritació, d'enuig, em vaig enfadar amb en Joan Amades. Ja havia començat amb la dèria de la cultura popular, però era abans que es convertís en la meua afició i la meua professió, sense gairebé adonar-me'n havia començat a fer recerca i evidentment que gairebé tots els temes que m'interessaven m'adreçaven a un o altre treball de l'Amades. La necessitat de cercar-hi rigor i l'exercici de l'anàlisi em va descobrir mancances, cites inexactes i a vegades fonts introbables en el què havia escrit. Inicialment em vaig sentir decepcionat, no podia ser que aquell qui havia escrit tant sobre cultura popular, que havia estat el meu ídol fins llavors, havia fet aquells errors que em feien anar malament... o almenys és el què a mi em semblava. Inconscient de mi demanava a l'Amades la feia feta, acabada del tot. En certa manera, en aquells moments el vaig rebutjar, aquell de qui havia begut abans que ningú, em fallava i jo ja no hi confiava. Això sí, fos quin fos el tema que m'interessava no em quedava més remei que anar a raure a alguna de les seves obres.

La tercera sensació va ser d'admiració que poc a poc s'ha anat convertint en fascinació, incrementant-se a mesura que descobria les peculiaritats de la persona. Quan vaig conèixer la seva vida el vaig

tornar a valorar, aquell noieta de família molt humil, que va deixar l'escola als 9 anys i que acabaria essent el més gran folklorista del país, tenia una vida apassionant. Aquell mateix xicotet que comprava llibres de vell i abans de tornar-los a vendre, els llegia d'amagat perquè li tenien prohibit pels problemes de la vista que ja tenia des de petit. Però ell no en feia cas, amb l'ajuda d'una lupa devorava totes les lletres impreses que li queien a les mans. En començar a descobrir el personatge va néixer l'admiració que s'anà transformant en fascinació a mida que descobria la seva trajectòria fins a arribar al punt que avui te publicats gairebé 400 llibres, alguns d'ells fins i tot després de la seva mort i encara resten inèdits per publicar. L'any 1989 en el treball bibliogràfic que va fer Lluís Calvo en va ressenyar 391, després i sense comptar reedicions, dels seus inèdits publicats els darrers anys, ja n'han sortit els 9 que falten per fer els 400.

Una vida de dedicació quasi monàstica a la cultura popular, viscuda amb desmesura i apassionament per tots aquests temes. Hi ha una frase que he llegit en un dels seus llibres que ho defineix perfectament. No sé si la va escriure ell o si la va adoptar, però s'hi escau del tot : "*Fes de la teva professió la teva passió i de la teva passió la teva vida*". N'estic segur que com passa amb Mossèn Cinto Verdaguer, un altre home tant apassionat i tant apassionant com l'Amades, si estiguéssim als Estats Units ja n'hauríem fet una pel·lícula de la seva vida.

Un infant obligat a madurar

Però anem al què plantejava dels móns de l'Amades i entrem al primer. L'Amades neix en un entorn social i familiar ben galdós, el pare era serraller i va haver de deixar la feina per problemes de salut i la mare una calcetera, una teixidora que s'havia quedat sense feina perquè li van tancar la fàbrica. Això al bell mig del Raval barceloní, un barri obrer fins al moll de l'os, on la majoria de gent que hi vivia feia més badalls que rots. El tema econòmic a casa seva era tant precari, que van enviar el nen un parell d'anys a Bot, amb la família, on segur que va bufar cullera millor que a Barcelona.

L'univers de la infància de Joan Amades no anava més enllà del barri. De l'escola Víctor Hugo a casa i pel camí jugant per uns carrers atapeïts d'obradors de soterrani i tallerets de sotaescala, de gent tant humil com ell mateix, que lluitava per portar el plat a taula cada dia. Com ja hem dit, als 9 anys ha de deixar l'escola per posar-se a treballar a la parada de drapaire que tenien al mercat de Sant Antoni, a cinc minuts de casa seva. Ara d'aquest fet en diríem explotació infantil, però llavors era un fet massa comú i ell encara va tenir la sort de poder anar a l'escola fins al 9 anys. Abans de seguir insistim

en el detall que aquell noieta que amb 9 anys, que d'estudis s'ha quedat en les beceroles, s'ha de posar a treballar i amb 12 anys ja s'ha de fer càrrec tot sol de la parada, aquell xicotet al llarg de la seva vida escriurà 400 llibres.

Aquest fet de per si ja és impressionant, Amades va ser un autodidacta en tots els sentits. És evident que un vailet d'aquesta edat el que més desitjava era jugar amb els altres nens del carrer i va haver de madurar a la força. En un moment donat i no sabem exactament quan, la parada de drapaire és reconvertida en compravenda de llibres i fulls d'imatgeria impresa. Són moltes hores a la parada sense poder-se moure i amb el problema afegit de la vista, que li impedia jugar com els altres nens. En els seus llibres ens explica que hi veia tant poc, que quan llençava la pilota enlaire, no arribava a veure cap on queia. Aquests condicionants i el fet de disposar de lectura renovada constantment, l'empenyen a llegir de tot i sense gairebé mesura, de la mateixa manera que es llegia llibres que li descobrien la cultura catalana, també es llegia romaços de sang i fetge. Full a full, llibre a llibre, passava d'aventures fabuloses a viatges a terres llunyanes, de històries de sants a textos filosòfics, de tractats de zoologia a les faules d'Isop. Cada llibre i cada full li obrien un ventall inesgotable de coneixements, que si bé moltes vegades segurament no acabava de comprendre del tot, anaven fent pòsit en la seva memòria.

Talment com un nen d'avui pot meravellar-se per la pel·lícula "El senyor dels anells", ell s'embadalia amb romaços fantàstics com el de "*La Fiera malvada. Relación del horroroso caso que sucedió en el país de Jerusalén, de los estragos que hizo una fiera malvada*" o el que avui pot copsar la canalla a les notícies, per exemple el francitador de Washigton ve a ser paral·lel amb el què ell va llegir en el romaço de "*Relación del horrible asesinato cometido en la calle de la Aurora de esta ciudad*".

No costa gaire imaginar-lo, amb un farcell amb llibres penjat al braç, encantat davant d'una parada farcida de romaços de canya i cordill. Se'n deien així perquè els penjaven d'un cordill com la bugada estesa, i es fixaven amb una canyeta esberlada, que era el sistema primitiu de les agulles d'estendre la roba. Tal com fa avui la canalla, que es para davant els aparadors de les llibreries i dels quioscs per veure les portades de les revistes de videojocs, d'esports o de noies ensenyant els pits. Imaginem-lo doncs amb el farcell, encantat davant l'empaperada de romaços que fimbrejaven amb el vent. Ara mirant un gravat d'un romaço sobre el "*Crim de Sants o els lladres del pou*", seguint per "*L'alarbe de Marsella*" i després per "*La bruja de Barcelona*", "*Carlomagno y los esforzados pares de Francia*", "*Reación de los que van a ir al Infierno*" o "*Los amores de doña Genoveva*". Si

ens hi fixem podem veure que aquests títols no es diferencien gaire de les portades de moltes revistes actuals.

Imaginem-nos també l'entorn del mercat de Sant Antoni, carretons plens de mercaderies amunt i avall, un moviment constant de gent remenant a les parades, dones amb el cabàs amb les verdures del dia, gent de tota mena que hi anava a comerciar... i enmig d'aquest batibull d'activitat enfebrida, un xicotet de 12 o 13 anys comprant, venent i llegint.

Aquesta és una de les cares del primer món, el món de la "gent senzilla" com acostumava a definir-los en els seus llibres, però en aquest cas la "gent senzilla" de ciutat, perquè a diferència de la majoria de folkloristes que van treballar gairebé únicament els costums rurals, Amades va ser també un estudiós del folklore urbà. En aquells primers temps, més enllà dels límits del barri el món real es barrejava amb el que venia escrit als llibres i als romanços, i n'estic gairebé segur que en la seva imaginació moltes vegades es barrejava la realitat i la fantasia, sense adonar-se'n on acabava una i on començava l'altra.

Descoberta del país i valors universals

No cal dir que Amades era curiós de mena, un tafaner nat, i si no hagués estat així, segurament avui no comptaríem amb tot el què va recollir i que ens ha llegat. El seu univers encara dins del barri el porta en algun moment a l'Ateneu Enciclopèdic Popular i aquí comença a entrar en contacte amb el segon món. Els coneixements indiscriminats rebuts dels milers de llibres i papers impresos que van sucumbir a la seva lectura, li serveixen d'estímul per aprendre més. Encara adolescent, a l'Ateneu comença a aprendre francès, anglès, alemany i esperanto. I com que la compravenda de llibres a la que es dedicava ja no el mantenia encadenat a la parada i li permetia no haver de seguir un horari laboral fix, la seva activitat a l'entitat es multiplica.

Allí comença a col·laborar amb l'Esbart de Ciències Naturals i amb la Secció Excursionista, i acaba fundant l'Esbart Folkloric. Com en gairebé tot el què fa s'hi apassiona amb desmesura. Aquesta és una etapa tant frenètica com ho serà més tard l'escriure i publicar llibres. Podríem dir que a l'Amades li interessa tot, i constantment amplia els horitzons del seu interès de manera espectacular. La Secció d'Excursions el porta a descobrir el país, però no només com una forma de lleure, sinó que sempre pren notes, tant de folklore com de ciències naturals. Al butlletí de l'Ateneu Enciclopèdic Popular hi trobem articles sobre folklore, especialment comentaris de cançons,

d'altres escrits sobre excursions o de ciències naturals, gairebé tots d'entomologia, però aquests darrers signats amb el pseudònim de Jeroni Picornell. Potser considerava que no quedava bé que a cada butlletí apareguessin massa articles escrits per un mateix autor. De fet, ell era l'únic que publicava més d'un text a cada butlletí.

Per una banda tenim la seva inquietud pels insectes i les seves formes de vida, reconeixent-los al natural dels que havia vist dibuixats en les auques. Per una altra l'excursionisme que li permetia descobrir el país i de retruc començar-se a interessar per la cultura popular. I finalment l'esperanto, amb uns ideals de fraternitat i universalisme que el van seduir i que li van obrir una visió internacional carregada de valors universals. La tradició esperantista i la germanor entre els seguidors dels postulats del doctor Zamenhoff, el poten a cartejar-se amb altres esperantistes de tot el món. La seva dedicació a l'esperanto és intensa i quan ell tenia 19 anys participa molt activament en el Congrés Esperantista que es va fer Barcelona el 1909 i va comptar amb la presència del doctor Zamenhoff. Col·leccionista de mena, es conserva en el seu fons un aplec amb els números 1 de totes les publicacions periòdiques d'esperanto de l'època.

Imaginem-lo com si veiéssim aquella pel·lícula que dèiem dels americans. De figura corpulenta i apersonada, els cabells rebels esbullats sota d'un barretot, unes ulleres de cul de got i un mostatxo de dimensions considerables que va lluir un quant temps. Amb la el llapis i paper a la mà, a quatre grapes observant amb l'ajut d'una lupa l'activitat frenètica de les formigues. Curiosament en algun dels articles signats com a Jeroni Picornell, metafòricament comparava l'efervescència del formiguer amb la del Mercat de Sant Antoni.

De 1915 a 1918 Amades va fer un ingent treball de recerca pel territori i pel què ell mateix explica, s'hi va abocar a partir de veure com l'any 1915, el mestre Robert Gerard anava a visitar a la seva mare perquè li cantés cançons. De fet aquesta és l'època que comença a escriure sobre folkore i que el portarà a contactar amb la cultura burgesa, sense que pogués ser considerat un jove modernista o noucentista.

Ja no parlem del nen o de d'adolescent, estem parlant d'algú que se'n va cap a la trentena, sense compromisos familiars que el lliguin i que viu dels llibres que ven, podent dedicar-se en cos i ànima al que llavors encara era afecció.

Joan Amades recercava com a vocació personal, crec que ni molt menys pensava en aquells moments en què es relacionaria amb tots els especialistes en cultura popular de l'època, prescindint del fet que

pertanyien a dues realitats socials ben diferents. Podríem dir que aquesta etapa, en la qual descobreix la Catalunya rural i encara es manté en el món del barri del Raval, és la que més tard li obrirà la porta del segon món, del món dels estudiosos reconeguts. N'era conscient Joan Amades de que tot el que havia començat a recercar seria d'interès tant general, que es manté vigent, fins i tot avui, cent anys després ?

El pas a la professionalització

L'any 1921, s'inicia l'Obra del Cançoner Popular sota els auspicis de Rafael Patxot i de cop i volta el què havia recollit Amades en els seus anys de recerca personal passa a ser l'interès per l'Obra del Cançoner. També va omplir els qüestionaris de l'Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. De cop i volta Amades entra al món, diguem-ne culte, format principalment per estudiosos de la cultura popular pertanyenys a la burgesia. La majoria d'ells s'hi dedicava de forma més o menys amateur perquè la seva posició social els permetia tenir mitjans de vida resolts. Aquest no era el cas de Joan Amades, que seguia comprant i venent llibres com a forma d'ingressos.

Malgrat tot, combina la seva activitat a l'Ateneu Enciclopèdic Popular, amb la seva professió i amb les missions de recerca de l'Obra del Cançoner Popular. D'aquesta època ve la seva relació amb el mestre Joan Tomàs, que és qui es fa càrrec de la part musical de la recerca i que col·laborarà amb Amades.

Tornem a imaginar-lo i en aquest cas se'n conserva una fotografia de la recerca feta a Balaguer, que ho il·lustra perfectament. Trobem a l'Amades assegut en un tamboret picant a màquina, una Remington portàtil amb les lletres de les tecles inusualment grosses, amb el cap inclinat ben a prop del paper. Davant seu una dona asseguda, conscient de ser el centre d'atracció, cantant-li o contant-li el què sap. Al seu entorn, drets i encuriosits per l'espectacle, gent de la població i entre ells el mestre Tomàs.

La gent dels pobles, amb un univers tant limitat com ho havia estat el de Joan Amades dins del barri del Raval, veien amb curiositat com els forasters recercadors s'interessaven per aquelles coses que ells consideraven quotidianes i per això mateix, moltes vegades sense importància. Perquè el corpus del que va recollir Amades és sensiblement superior al d'altres grans folkloristes ? Potser és perquè ell també formava part de "la gent senzilla", encara que fos del medi urbà ? És possible que connectés més fàcilment perquè els era més proper o potser perquè el seu llenguatge era més planer ?

Pel què sabem era un conversador amè, un conferenciant que comunicava i que ben poques vegades es deixava anar de forma erudita, fet que a ben segur l'hagués distanciat de la gent. Avui hauríem definit l'Amades com un comunicador. En aquells anys comença a sovintejar les seves aparicions radiofòniques, comença a ser conegut com a veritable expert en cultura popular. Tot el què recollia ho arxivava i catalogava a casa seva. Ho recollia tot, ell mateix deia *"jo sóc un drapaire i ho recullo tot, després vindran els que saben més de lletra i ja destriaran el gra de la palla"*. El seu arxiu es complementava amb una memòria fabulosa que li compensava la manca de vista que li dificultava la lectura.

En aquesta faceta de comunicador, també organitzava excursions per Barcelona, explicant als participants les històries i historietes, que s'amagaven i de fet moltes d'elles encara s'amaguen, sota una disfressa de ciutat moderna. Les germanes Enriqueta i Consol Mallofré eren assídues a aquestes expedicions urbanes a la redescoberta del que suposem conegut. D'aquesta coneixença, es casà amb Enriqueta Mallofré l'any 1927, a l'edat de 37 anys, per l'època a una edat molt tardana. Potser és que no havia tingut temps de pensar en formar una família, amb tanta feina com tenia ? Potser és que no havia trobat algú que es volgués casar amb ell i totes les seves conseqüències ?

Un any abans, al 1926, Joan Amades es comença a professionalitzar i comença a editar, sumant el seu treball de recerca amb els seus coneixements sobre edicions. De fet es tracta d'un tomb radical en la seva vida, de la seva passió en fa professió. Ha entrat en contacte amb tot el moviment folklorista català, relacionat amb les xarxes europees de folklore i de manera similar amb el que havia succeït amb l'esperanto, s'internacionalitza la investigació de la cultura popular.

En l'obra d'Amades es crea una simbiosi en harmonia entre la ciència i la cultura popular. Per una banda segueixen els postulats de la Renaixença de descoberta del món rural a la recerca d'una identitat i per l'altra el pragmatisme de la cultura obrera dels seus orígens. En els seus treballs és popularitza l'anàlisi científic i es dona dimensió científica a temàtiques que fins llavors havien estat deixades de banda pels estudiosos.

En el prospecte de propaganda de la Biblioteca de Tradicions Populares ell mateix es refereix a aquest tema i no deixa de ser curiós que un text de 1933 sigui perfectament vigent avui: *"Aquesta empresa no respon a cap fi editorial ni comercial, sinó solament a la inquietud espiritual d'aportar el corpus de la cultura catalana valors humils"*

tinguts fins avui gairebé en absolut menyspreu a casa nostra, als quals dedica especial atenció la moderna especulació científica...”

La ràdio i la Biblioteca de Tradicions Populars

Entre 1933 i 1939, Joan Amades du a terme el seu primer gran projecte editorial, la Biblioteca de Tradicions Populars que consta de 42 volums i en aquest moment l'està reeditant Edicions El Mèdol. La col·lecció es va estroncar amb la guerra civil i va ser, de fet encara és, la publicació periòdica de més gran durada i nombre de volums de la història del folklore i l'etnografia catalanes.

Parem atenció a un fet indicatiu de la desmesura que parlàvem abans. Joan Amades es va passar sis anys, editant un mínim d'un llibre cada dos mesos i encara no existien els ordinadors, per dir-ho fàcil. La venda era per subscripció i tant la seva dona com la seva cunyada es feien càrrec de portar els llibres i cobrar-los. Ben bé era una empreseta familiar que unia la dèria de publicar temes de cultura popular amb la necessitat de vendre llibres per poder viure. Aquest fet el diferencia dels altres folkloristes que li eren contemporanis perquè gairebé tots tenien resolta la vida.

Imaginem una mica més, al despatx del carrer Provença, piles de papers, apunts i gravats, plec de galerades, fitxes i més fitxes i una activitat constant. La Consol repassant el text que Amades anava escrivint, l'Enriqueta preparant els rebuts de la nova edició i l'Amades barallant-se amb la màquina d'escriure per aconseguir que el llibre sigui al carrer a temps. Tots ocupats en una tasca que en situació normal ho hagués fet un equip de gent especialitzada i en qualsevol cas no haguessin editat tants llibres en tant poc temps.

A més de l'activitat editorial, Joan Amades comença a col·laborar setmanalment amb Ràdio Associació de Catalunya i el què primer és una forma de transmetre la nostra cultura popular, es converteix en una nova font d'informació. En aquesta etapa i potser de forma avançada al seu temps en produeix una interrelació entre oients i locutor. Incitats pel mateix Amades, la gent que l'escoltava li escrivia cartes explicant vivències, records i creences que passaven a engruixir el seu fons d'informació, al mateix temps que revertia als altres oients. Salvant distàncies en el temps, a la postguerra tornaria a fer ràdio periòdicament per compte de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

A tot això hem de sumar-hi les col·laboracions periòdiques en butlletins d'entitats, la seva relació amb el Poble Espanyol de Montjuïc, amb l'Esbart Català de Dansaires o amb el Centre

Excursionista de Catalunya, conferències, actes diversos... i tot això enderiat per transmetre una cultura popular que creia anava desapareixent a marxes forçades. En el prospecte esmentat abans, hi escrivia: *"Els nostres fills no sabran ni la meitat del que nosaltres sabem del nostre tresor tradicional i als nostres néts ja no els arribarà res."*

L'Amades, més enllà que l'estudiós, que el recercador, va ser un comunicador, la seva principal dèria sempre va ser transmetre el que coneixia i descobria.

Càstigat per catalanista i la represa de la tasca

Joan Amades va quedar al marge de la participació directa en el conflicte bèl·lic pels seus problemes amb la vista. Ell va treballar al Museu d'Arqueologia i al Museu d'Arts, Indústries i Tradicions del poble Espanyol, també va seguir publicant la Biblioteca de Tradicions Populars durant els anys que va durar la Guerra Civil. La col·lecció es va estroncar amb l'arribada del franquisme i en Joan Amades va ser repressaliat. L'acusació no va ser per la seva afiliació a cap partit polític, ni per la seva participació en cap acció susceptible de ser considerada de guerra, senzillament va ser castigat per ser catalanista, és a dir divulgador de les tradicions catalanes i en català.

En primer lloc li van prohibir publicar en català i el fet que presentés a les autoritats el permís per publicar un nou llibre en català no el va ajudar gens. Els papers oficials de la censura dels anys 1939 i 1940 que es conserven en l'Arxiu Amades no solament deixen clara la prohibició de publicar en català, sinó que a més adverteixen que si insisteix en aquesta línia li prohibiran publicar qualsevol cosa i en qualsevol llengua. Finalment li van posar una sanció que es va traduir en treballar de franc, durant mig any, al Museu d'Arqueologia.

Poc temps després, potser amb l'ajuda d'algú, va entrar extraoficialment com a conservador del Museu d'Arts, Indústries i Tradicions del Poble Espanyol, càrrec que va exercir sense que li fos reconegut fins al 1954, que el va començar a ostentar de manera oficial. El seu lloc de treball però era a l'Arxiu Municipal, sota les ordres d'Agustí Duran i Senpere i formant equip amb Ramon Violant i Simorra.

Entre la guerra civil i 1946 va elaborar diferents treballs que no es van publicar fins més tard o van restar inèdits, també va començar a escriure per congressos internacionals. En català no va poder publicar fins a 1946, malgrat que pels temps que corrien havia de

sovintejar escrits en castellà. La Consol Mallofré em va explicar que quan li van proposar d'escriure per la *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares del Consejo Superior de Investigaciones Científicas* de Madrid, ell es va fer el ronso i va anar-ho postposant. Finalment li van enviar un taló acompanyat d'una comminació escrita, recordant-li que pels seus antecedents no li convenia refusar.

També va reprendre les seves col·laboracions radiofòniques, en aquest cas a Ràdio Barcelona, en les emissions que feia l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. La diferència entre aquestes i les anteriors a la guerra va ser que no hi havia la mateixa interacció amb els oients i s'alternaven les seves xerrades amb altres de temes principalment històrics.

La gran obra, el reconeixement i el final

Al 1950, a l'edat de 60 anys, comença la seva obra més important, els cinc volums del "Costumari Popular Català. El cicle de l'any", tasca que va culminar l'any 1956. Malgrat que era recull de tota una vida, és evident la dificultat d'elaborar una obra d'aquestes dimensions en sis anys, amb l'agreujant que els seus problemes amb la vista s'anaven accentuant amb l'edat. La seva activitat és frenètica, al mateix temps que prepara el Costumari, segueix editant llibres, participant en congressos internacionals i escrivint articles per revistes.

És en aquest període que és ratificat com a conservador del Museu d'Arts, Indústries i Tradicions del Poble Espanyol, segurament com a conseqüència lògica del ser reconeixement internacional cada vegada més creixent.

El punt culminant d'aquest reconeixement internacional és a l'any 1958, quan rep el segon premi del *Concorso Internazionale Floclorístico*, intitulat Giuseppe Pitrè, atorgat per l'*Azienda di turismo* de Palermo, als estudiosos o entitats més sobresortints en l'estudi i la investigació de la cultura popular i tradicional.

Joan Amades moria el 1959, el 17 de gener diada de Sant Antoni Abat, quan les cavalleries i els carrutages dels Tres Tombs voltaven per Barcelona. Un detall important que val la pena esmentar és que en el seguici fúnebre, el seu taüt anava cobert amb la senyera, un fet que no ens hauria de d'estranyar sinó fos que érem just començar el 1959, en ple franquisme. L'home amant del país que va ser represaliat justament per aquest motiu, va ser enterrat fent-ne ostentació de la seva condició de català.

La Consol Mallofré

Crec que és de justícia que esmentem a la dona que va ser la seva ajudant i la seva principal promotora fins i tot després de mort. La Consol, cunyada de Joan Amades havia estudiat per infermera però mai va arribar a exercir, un cop casada la seva germana va anar a viure amb ells, ja que tenien la família a Sant Quintí de Mediona, i es va convertir en la seva fidel ajudant.

La Consol ordenava, passava en net, corregia i col·laborava amb l'Amades a tot temps. De la mateixa manera que ell es va dedicar en cos i ànima a l'estudi i divulgació de la cultura popular, ella es va dedicar en cos i ànima a col·laborar amb ell i, un cop mort, a divulgar la seva obra.

Jo vaig tenir la sort de conèixer-la, menuda, amb caràcter i amb una veneració pel seu cunyat que sempre m'ha fet sospitar que darrera la seva relació hi havia una història d'amor. Segurament es tractava d'un amor platònic i unidireccional, potser ell mai en va ser conscient de la dimensió de la devoció que li tenia la Consol, potser es tractava d'una història d'amor diferent de com les entenem habitualment, però n'estic gairebé segur que era una història d'amor.

Quan Joan Amades va morir, les dues germanes van seguir editant per poder viure i per acomplir la voluntat del folklorista. D'aquesta etapa en són un seguit de llibres editats principalment per Selecta, que recollia el material que li facilitava la Consol i l'Enriqueta, ordenant-lo a vegades amb poc criteri, per aquest motiu ens trobem amb alguns llibres d'aquesta etapa amb un rigor i un ordre discutibles, que en qualsevol cas han incrementat injustament la fama de poc rigorós que te l'Amades.

Les dues dones, però especialment la Consol, havien viscut dels llibres i no coneixien altra manera de tenir ingressos. També es van vendre bona part de la biblioteca i el fons de fotografies, el de gravats d'auques, romanços i fulls de rengle, material que amb motiu del centenari del naixement de Joan Amades va ser adquirit per la Generalitat i ara és consultable al fons del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana. Morta l'Enriqueta Mallofré, la Consol va seguir intentant que es publicués el material inèdit, ni tant sols quan va fer els tractes amb la Generalitat va cedir els inèdits, ella volia publicar-los. En una de les converses que vàrem tenir em va explicar que l'Amades li havia dit "*tot el que no puguis publicar ho llences*", però per sort per a tothom, ella no li va fer cas, o potser va complir allò que va prometre-li a la seva manera.

En els darrers temps de la seva vida, quan tampoc ella anava bé de la vista i també li havien prohibit llegir, va fer el possible per deixar-ho tot arreglat perquè es publicuessin els inèdits. L'actual Associació Joan Amades va ser impulsada per la mateixa Consol amb l'objectiu de publicar aquest material, quan ella ja veia que li quedava poc temps per fer-ho ella mateixa.

Era tot un caràcter, quan l'associació ja estava creada i ella havia cedit tots els inèdits, la vaig visitar per ensenyar-li el que tenia fet del primer inèdit que s'havia de publicar, atès que me l'havien encarregat a mi mateix. Era l'estiu de 1995 i jo duia un parell de setmanes enclaustrat treballant en què seria el "Fabulari Amades", quan vaig anar a casa seva. Em va rebre amb una alegria gairebé infantil, s'havia mudat i tot, ella que sempre em rebia amb una bata d'estar per casa. Vaig llegir-li algun fragment, vàrem comentar la feina que encara quedava per fer i en un moment donat recordo que em va dir: *"Molt bé, ja estic tranquil·la perquè veig que podreu publicar-ho, ara ja em puc morir"*. No cal dir que em va agafar de sorpresa, fins i tot li vaig fer broma dient-li que s'esperés fins a l'octubre per veure publicat el "Fabulari Amades". Ella no s'ho va prendre gens a broma i em va respondre *"No cal, dijous ha de venir l'advocat que he de signar uns papers i llavors ja hauré acabat la feina"* i va tornar a repetir *"ja em puc morir"*. La Consol va signar els papers de l'advocat dijous, divendres ingressava a l'hospital i dissabte es moria. Tot un caràcter, un cop va tenir enllestida la feina, ella mateixa va decidir plegar.

A ella li devem avui, la *Biblioteca Joan Amades-Llegat Consol Mallofré* d'Edicions el Medol, la col·lecció en la qual es van publicant els inèdits. A ella però, també li devem haver estat per Joan Amades la col·laboradora incansable que va dedicar-li la seva vida, classificant, ordenant, corregint, picant a màquina, essent fins i tot els seus ulls.

El tercer món de Joan Amades

El tercer món de l'Amades és el món de l'imaginari i de la imaginació, un món te dues vessants ben diferents. La seva passió van ser les històries i historietes de la gent del poble i si donem un cop d'ull a la seva obra, el gruix més important, sota un o altre títol són les rondalles i les llegendes. Al final de la seva vida, la majoria de comunicacions presentades a congressos per Amades, són sobre temes relacionats amb la rondallística. Justament per la seva feina en aquest camp va rebre un encàrrec de l'UNESCO per fer una classificació sobre el tema. Però principalment ha estat l'autor que més pàgines ha dedicat a tots els éssers fantàstics de la mitologia popular: follets, encantades, dones d'aigua, dracs, bruixes...

També ha estat gairebé l'únic que ha dedicat textos als altres personatges mitològics de cartró pedra que senyoregen les nostres festes com els gegants, els dracs, els nans, les mulasses... És a dir els protagonistes simbòlics de les nostres festes, supervivents malgrat les dificultats històriques perquè són referents identitaris de la tradició, de la nostra manera de ser.

Segurament el domini i l'interès per la fantasia popular es deu al fet que bona part de la seva formació infantil i adolescent es va forjar en la lectura dels milers de llibres, romanços i fulls d'imatgeria popular que queien a les seves mans a la parada del Mercat de Sant Antoni. Potser també és degut a què amb els problemes de la vista estava més còmode mirant amb els ulls de la imaginació, ja que els de la cara el limitaven i no eren suficients per abastar, per exemple, una plaça plena de gom a gom en plena Festa Major. Una imaginació que va ser essencial quan havia d'interpretar el què li explicaven per carta els seus contactes que li enviaven referències de tradicions de diferents pobles. Sabem que en pocs casos li van facilitar fotografies i la majoria de vegades eren descripcions fragmentades, subjectives, fins i tot poc clares, del què a l'informador li havia explicat una tercera persona.

El tercer món doncs és el de la fantasia, la seva i la de la memòria col·lectiva del país que li va arribar a ell a través de lectures, de fotografies, d'imatgeria impresa, d'entrevistes i de descripcions d'amics i col·laboradors.

El més important actualment de la segona vessant d'aquest tercer món és el què ens ha llegat i que ha servit d'estímul a la nostra d'imaginació. No cal dir que durant el franquisme vàrem viure èpoques ben dures pel què fa a les nostres tradicions i de la gran quantitat de recercadors o d'iniciatives existents abans de la guerra civil, ens quedava l'Amades i ben poca cosa més. Ell va morir l'any 1959 i encara vàrem haver d'esperar una colla d'anys per l'arribada de la democràcia, un llarg període característic pel buit important en matèria de publicacions i de personatges relacionats amb la cultura popular. Fins i tot quan es va crear la càtedra d'antropologia a la Universitat de Barcelona l'any 1972, sembla que tenien més interès matèries de cultures llunyanes que les de la nostra cultura popular. Possiblement ja de llavors arrenqui la brama de que Joan Amades era poc científic, perquè no dir-ho poc adient al *pedigree* universitari.

Amb la democràcia va arribar la recuperació de les nostres tradicions, la restitució del carrer com espai festiu i la necessitat de reafirmar la identitat local. En aquesta nova i desitjada situació, feia falta disposar d'elements útils que ens orientessin i legitimessin la recuperació i la

restitució, essent-ne un element de primera línia el que ens va deixar Joan Amades. Els seus treballs van servir com a fonament per configurar la nova fesomia del país pel què fa a identitat, de tal manera que encara ara són un referent per la cultura popular actual. Moltes festes, moltes tradicions, velles, renovades o fins i tot les creades noves, han estat inspirades en el què Amades va escriure.

No hi ha tema que en aquests moments s'estigui treballant sobre cultura popular que Joan Amades no n'hagi dit la seva abans. Curiosament segueix essent un autor que precedit per la seva fama de poc científic desvetlla desconfiança, especialment en el món universitari, però també segueix essent l'autor que més inspira qualsevol iniciativa sorgida del poble. Fins i tot festes que havien desaparegut, en voler-se recuperar, la principal font de documentació ha estat l'obra de Joan Amades.

Joan Amades és l'estudiós de la nostra cultura popular més "més": el d'obra més abundant i prolífica, el de més temes tractats, el més criticat, el més consultat, el més copiat, el més internacional, el més curt de vista amb més imaginació, el més autodidacte... el més gran estudiós del folklore que hem tingut a Catalunya. Ben poc valorat a casa, massa vegades tenint més en compte els seus errors que el què ens va aportar i el volum del seu treball. En canvi Joan Amades encara avui està molt valorat a l'estranger. En una ocasió que vaig participar a Bèlgica en un congrés de cultura popular, en preguntar-los com és que en alguns temes no existien a Bèlgica recerques prou completes, la resposta va ser contundent: *"Nosaltres no hem tingut la sort de tenir un Joan Amades."*

Jan Grau
01/12/2002